

І. В. Зайченко

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і
природокористування України,
м. Київ, Україна

**ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ КОСТАРЧУК (1918–2001)
(ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

У статті розкривається внесок В. М. Костарчука (1918 – 2001), ректора (1955 – 1982) Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г. Шевченка у становлення й розвиток цього навчального закладу, а також у розвиток математичної, зокрема алгебраїчної освіти, для студентів фізико-математичних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів України 60-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. Зокрема, зосереджено увагу на біографічних відомостях про В. М. Костарчука, проаналізовано Житомирський період його діяльності (1948 – 1955 рр.) та Чернігівський період діяльності (1955–2001 рр.). Констатовано, що у Житомирський період викладацький діапазон Віктора Миколайовича розширювався, асистентська робота переросла в самостійне ведення курсів, зростала його лекторська і педагогічна зрілість. Доведено, що Чернігівський період діяльності став визначальним для вченого. Адже саме тоді відбулося перетворення Чернігівського вчительського інституту в педагогічний, що потребувало багато зусиль – фізичних, розумових, моральних, психологічно-емоційних та інших. Була створена навчальна база, дібрано кваліфіковані педагогічні кадри, налагоджено навчальну, науково-методичну, організаційно-виховну роботу. Встановлено, що у 1959–1962 рр. організовано нові кафедри, зокрема, вищої математики, математики і методики її викладання, фізики та загальнотехнічних дисциплін, педагогіки і методики початкового навчання. Наголошено, що найбільшим в інституті став фізико-математичний факультет, який готував учителів математики, фізики, електротехніки, загальнотехнічних дисциплін. Відзначено вагомий внесок В.М. Костарчука у модернізацію змісту математичної, зокрема алгебраїчної, освіти для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, а також для факультативних занять з математики для загальноосвітньої школи. Його навчальний посібник «Математика. Посібник з факультативних занять у 8 класі» був першим посібником в Україні у новій на той час справі математичної підготовки учнів. Подано відомості про підручники з алгебри, з орієнтацією на модернізацію алгебраїчної освіти студентів фізико-математичних факультетів педагогічних інститутів, та підвищення алгебраїчної освіти вчителів середньої школи.

Ключові слова: В. М. Костарчук; Чернігівський державний педагогічний інститут; вища освіта; алгебраїчна освіта; внесок.

Вступ. Учитель майбутнього «буде кришталево чесним у великому й малому. Висока ідейність; безмежна відданість народові й партії; духовна краса; глибокі й різнобічні знання – ось його відмітні риси». Так у 1961 р. на сторінках «Учительской газети» писав Віктор Миколайович Костарчук (рис. 1) –

тогочасний ректор Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка; делегат XXII з'їзду КПРС [3].

«Педагогічний інститут – це розсадник високої культури. Його вихованці мають бути справжніми духовними наставниками молоді; прикладом для всіх і у всьому» [Там само].

Рис. 1. Костарчук Віктор Миколайович

«Педагогічні інститути найближчого майбутнього мною уявляються як центри педагогічної думки в області; в краї; в республіці. Інститут проводить науково-дослідну; експериментальну роботу разом з учителями; впливає на навчальний процес у школах; стежить за зростанням учителів; допомагає їм у всіх важких і складних питаннях» [Там само].

Постановка проблеми. «Зараз важко навіть приблизно уявити собі ті зміни; які мають відбутися в роботі педагогічних інститутів. А зміни потрібні радикальні; я б сказав революційні. Старими методами

не підготуєш и не виховаєш нового вчителя. Не кожна людина може ним бути. Необхідний найретельніший відбір у педагогічні навчальні заклади; перевірка всіх якостей людини; усіх її задатків; усіх її нахилів і здібностей. Навчання й виховання нового вчителя потребують рішучої відмови від усього; що обмежує його самостійність. Максимум можливостей для активної роботи студента; для розвитку його наукових інтересів! Пасивні лекції; школярські семінари; дрібна опіка; виступи за шпаргалками – усе це має відійти в минуле» [Там само].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Деяко з біографії.* Віктор Миколайович Костарчук (1918–2001); кандидат фізико-математичних наук (1954); професор; ректор Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г. Шевченка (11 січня 1955 р.– 12 січня 1982 р.); соросівський професор (1996); автор понад 70 наукових праць найпомітнішими з яких є «Курс вищої алгебри» (К.; 1960; 1964; 1969 (співавт. Б. Хацет)); «Алгебра і теорія чисел» – Ч. 1. (1977); Ч. 2. (1980) (співавт. С. Завало; Б. Хацет); «Математика» (К.; 1980; співавт. В. Боровик; Л. Вивальнюк; Ю. Костарчук; З. Шефтель); «Про можливе і

неможливе в геометрії циркуля і лінійки» (К.; 1962; співвавт. Б. Хацет); вніс вагомий внесок у становлення й розвиток Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка; а також розвиток вищої; зокрема; математичної освіти в Україні й тогочасному СРСР.

Метою статті є розкриття внеску Віктора Миколайовича Костарчука у становлення й розвиток Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка, висвітлення окремих періодів його професійної діяльності та їх значення у реформуванні означеного навчального закладу. Схарактеризовано діяльність вченого щодо підготовки й видання підручників з алгебри.

Виклад основного матеріалу. Народився 22 серпня 1918 р. в м. Костянтинівка Донецької (тоді Сталінської) області. Батько – Микола Миколайович – понад 40 років викладав у школі математику. Мати – Ганна Яківна – з родини службовців; домогосподарка.

У 1936 р. Віктор закінчив середню школу в Костянтинівці і вступив на фізико-математичний факультет Харківського державного університету.

Закінчення університету і складання державних іспитів співпали з початком війни. Тож 9 липня 1941 р. був мобілізований до лав Радянської Армії і направлений до Вищої Військової школи протиповітряної оборони при Військовій академії імені М.В. Фрунзе в Москві. З травня 1942 р. лейтенант В. М. Костарчук вже на фронті як командир вогневого взводу зенітно-артилерійського полку.

Через півроку він призначається командиром батареї цього ж полку; а з липня 1943 р. стає командиром батареї зенітно-артилерійської дивізії особливої Московської армії.

У січні 1945 р. Віктора Миколайовича призначають заступником командира окремого зенітного дивізіону. З цієї посади він уже у званні старшого лейтенанта і демобілізувався у грудні 1945 р.

Півроку працював завідувачем військового відділу Костянтинівського міськкому КП(б)У; а з серпня 1946р. по серпень 1948 р. – начальником планового відділу Костянтинівського металургійного заводу.

З вересня 1948 р. В. М. Костарчук – асистент; а через рік і до січня 1955 р. – декан фізико-математичного факультету і старший викладач Житомирського

педагогічного інституту.

У лютому 1954 року захистив кандидатську дисертацію «Дослідження деяких ітераційних процесів». У 1955 р. рішенням ВАК МВССО СРСР В. М. Костарчуку присвоєно вчене звання доцента.

У 1954 році за рішенням Колегії Міністерства УРСР Чернігівський учительський інститут був реорганізований у педагогічний з двома факультетами: фізико-математичний і мовно-літературний; а його директором 11 січня 1955 р. призначено В. М. Костарчука. На цій посаді Віктор Миколайович пропрацював до 12 січня 1982 р.; а після цього – професором кафедри математичного аналізу ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка до липня 2001 р.

Житомирський період діяльності (1948 – 1955 рр.). Як відзначав колега; а в подальшому друг і товариш Віктора Миколайовича; завідувач кафедри математики Житомирського педінституту Борис Іванович Хацет; у 1948 р. Житомир і довоєнні корпуси педагогічного інституту були в руїнах. Потрібно було відроджувати фізико-математичний факультет; якого не існувало в складі інституту з 1932-го року. Кошти, які виділялися інституту були вкрай обмежені; кваліфікованих працівників не вистачало (навіть найскромнішим житлом інститут забезпечити не міг) [7; с. 15].

Проте набутий В. М. Костарчуком у фронтові роки життєвий досвід; уміння розумно; дбайливо й вимогливо керувати людьми вже з перших днів його роботи сприяли тому; що незабаром він став деканом фізико-математичного факультету та організатором колективних зусиль інституту. При всій завантаженості деканською багатодіяльністю; побутовою невлаштованістю (наприклад; він носив армійську шинель); турботі про свою молоду родину; маленького сина; щорічно на факультеті з'являлися нові математичні дисципліни; розгорталася «позакласна робота» зі студентами й у масштабах області [7; с. 15 – 16].

Викладацький діапазон Віктора Миколайовича розширювався; асистентська робота переросла в самостійне ведення курсів; зростала його лекторська і педагогічна зрілість; і керівництву інституту з усією ясністю відкрилася не тільки його базисна математична культура; а й те; що педагогічна; просвітницька діяльність є його захопленням і покликанням.

Чернігівський період діяльності (1955–2001 рр.). Перетворення Чернігівського вчительського інституту в педагогічний потребувало багато зусиль – фізичних; розумових; моральних; психологічно-емоційних та інших. Постало важливе завдання створити хоч би належну навчальну базу; дібрати кваліфіковані педагогічні кадри; налагодити навчальну; науково-методичну; організаційно-виховну роботу. Невдовзі на кафедри прийшли молоді викладачі – випускники науково-дослідних інститутів; досвідчені викладачі; кандидати наук з інших ВНЗ; зокрема В. Глушков; О. Шева; М. Красіко; В. Воїнова.

У 1957 р. мовно-літературний факультет було закрито; а замість нього створено новий факультет підготовки вчителів початкових класів. Цей факультет було переведено з Київського педагогічного інституту ім. О.М. Горького [4].

Реорганізація факультетів і зміна спеціальностей створювали додаткові труднощі в організації роботи; розширенні матеріальної бази інституту; підвищенні наукової і педагогічної кваліфікації викладацьких кадрів; зростанні інституту в цілому.

Так; наприклад; створення нового факультету підготовки вчителів початкових класів потребувало відповідного обладнання навчальних майстерень; кабінетів музики і малювання; природознавства; анатомії і фізіології; навчально-дослідної ділянки для занять з ботаніки тощо. Потрібні були викладачі ручної праці; малювання; каліграфії; природознавства і методики навчання цих предметів. Вже в короткі терміни було створено нові лабораторії: електрорадіотехніки; теплоти; кабінети малювання; музики і співів; методики початкового навчання.

Міська рада виділила інституту земельну ділянку для навчально-дослідного господарства і занять з ботаніки [4]. Разом з цим власними силами збудовано інститутські майстерні для занять з технології матеріалів; придбано деякі металообробні верстати та інструменти.

Кафедри інституту доклали немало зусиль; щоб поповнити кабінети і лабораторії новим навчальним обладнанням і засобами наочності; у цій справі викладачам допомагали студенти. Значну кількість наочних приладів кафедри передавали чернігівським і сільським школам області.

З кожним роком кафедри міцніли; викладачі інституту вдосконалювали науково-методичний рівень лекцій і практичних занять. Питання методичної роботи постійно були в центрі уваги вченої ради; кафедр; методичних нарад і конференцій. Широко практикувались взаємоперевірка роботи кафедр; взаємовідвідування лекцій і взаємоконтроль; що давало можливість систематично керувати навчальним процесом; своєчасно виявляти і усувати недоліки; підвищувати теоретичний і методичний рівень лекцій [4].

У 1957 р. до основного корпусу почали прибудовувати два навчальні корпуси. Будівництво здійснювалося за рахунок місцевого бюджету з будівельних матеріалів; виділених Чернігівським облвиконкомом.

Вже у 1959 р. був введений в експлуатацію перший навчальний корпус; прибудований до основного; а через рік – і другий. Поступово зміцнювалася матеріально-технічна база; відкривалися нові лабораторії; кабінети; було придбано нове обладнання й прилади; навчальна література; кількість якої збільшилась з 160 тисяч книжок у 1966 р. до 700 тисяч у 1981 р. Бібліотека налагоджує міжабонентні зв'язки з бібліотеками Києва; Львова; Москви; Санкт-Петербурга та ін. Особливо швидкими темпами почав зростати і розвиватися інститут у 1961 – 1965 рр. У цей час сталися значні зміни у науковому розвитку кафедр; доборі студентів; навчально-матеріальній базі та умовах праці.

У 1959–1962 рр. організовано нові кафедри; зокрема; вищої математики; математики і методики її викладання; фізики та загальнотехнічних дисциплін; педагогіки і методики початкового навчання. Завідувачем кафедри вищої математики обрано доцента Л. Вивальнюка; елементарної математики і методики математики – доцента П. М. Глушкова; фізики – доцента Г. Ю. Ілляшенка; загальнотехнічних дисциплін – І. П. Євдокименка; педагогіки і методики початкового навчання – доцента Т. Коробову [4].

Якщо в 1960 р. на всіх факультетах денної форми навчалось 660 студентів і заочної – 958; то в 1965 р. на стаціонарі було вже 860 студентів і на заочному відділі – близько 3000 осіб.

У 1965/66 навчальному році в інституті на 12 кафедрах працювало 107 штатних викладачів; з них 27 з вченими званнями. Окремі викладачі працювали

над докторськими дисертаціями; понад 10 осіб готували кандидатські дисертації; кілька викладачів були відряджені до цільової аспірантури і на стажування до різних науково-дослідних інститутів АН УРСР та університетів.

Протягом 1962–1963 рр. збудовано п'ятиповерховий студентський гуртожиток на 450 осіб і новий корпус майстерень. У цей час на березі Десни організовано студентський спортивно-оздоровчий табір; на навчально-дослідному господарстві закладено фруктовий сад; дендрарій; збудовано навчальне приміщення. Пожвавилась наукова робота студентів. Щороку проводилися наукові підсумкові конференції; тематичні наукові конференції; семінари. Деякі наукові праці студентів дістали високу оцінку на різноманітних конкурсах.

Кафедри інституту багато зробили в справі перебудови й подальшого вдосконалення методів викладання; організації самостійної роботи студентів; використання технічних засобів навчання; засобів наочності [4].

Найбільшим в інституті став фізико-математичний факультет; який готував учителів математики; фізики; електротехніки; загальнотехнічних дисциплін. На факультеті було 4 факультетські кафедри; понад 10 лабораторій; обладнаних сучасним устаткуванням; наукова лабораторія; в якій досліджувалися властивості напівпровідників; лабораторії підвищеного фізичного практикуму; навчальні майстерні; кабінети математики; фізики; креслення; обчислювальної техніки.

Викладачі фізики і математики працювали над створенням нових підручників для вищої і середньої шкіл; розробляли нові теоретичні питання в галузі вищої математики і ядерної фізики. Найбільш здібні студенти працювали у наукових гуртках; готувалися до наукової роботи індивідуально під керівництвом досвідчених науковців. Окремі студенти-випускники направлялися до цільової аспірантури і на стажування до інститутів АН УРСР. Деякі випускники працювали асистентами і викладачами у вищих навчальних закладах. Студенти всіх факультетів мали сприятливі умови для самостійної роботи. Достатня кількість кабінетів; лабораторій; наукової і навчальної літератури; наочних і навчальних посібників забезпечували належні умови для навчання.

Крім лекцій викладачів інституту; студенти мали можливість слухати лекції видатних учених України. Щороку інститут запрошував для читання окремих

курсів вищої математики і фізики провідних учених київських ВНЗ; інститутів Академії наук УРСР.

Студенти фізико-математичного факультету проходили практику на обчислювальних машинах в Інституті кібернетики АН УРСР або в інших ВНЗ Києва (для них організовувалися екскурсії на заводи і фабрики; у лабораторії Інституту фізики АН УРСР); а також у досвідчених учителів шкіл Чернігова й області; школах-інтернатах; групах і класах подовженого дня.

Студенти фізико-математичного факультету оволодівали також токарною і слюсарною справами; складали іспити на права кінодемонстраторів; водіїв автомобілів. На факультеті діяли гуртки: фото-; кіно-; радіотехнічний; фізичний; технічної творчості; методики математики й фізики.

Особливе значення в інституті відводилося виховній роботі серед студентської молоді. Кожний студент повинен був мати не лише міцні знання; уміння й навички; а передусім бути освіченою; висококультурною людиною. Щороку організовувалися традиційні поїздки на могилу Т.Г. Шевченка в Канів; проводилися зустрічі з поетами і письменниками; акторами і художниками; систематично організовувалися культпоходи в театр; кіно; екскурсії на заводи і фабрики; музеї міст Чернігова і Києва; зустрічі з прославленими людьми – Героями Радянського Союзу; Героями соціалістичної праці; учасниками Другої світової війни; знатними людьми виробництва.

Гостями студентів неодноразово були письменники О. Гончар; О. Ющенко; С. Крижанівський; О. Підсуха; Л. Первомайський; А. Кацнельсон; артисти А. Солов'яненко; Б. Гончаров та ін. [4].

В “епоху В.М. Костарчука” в інституті було створено належні умови для культурного відпочинку; спортивної і оздоровчої роботи. Щоліта в мальовничому місці на березі Десни в оздоровчому студентському таборі відпочивали; загартовувалися; набиралися сил студенти. Робота студентів I і II курсів в студентському таборі закінчувалася зазвичай; підвищенням спортивного й фізичного рівня студентів та виконанням норм спортивних розрядів.

Широко розвинена була й студентська художня самодіяльність. Майже половина студентів інституту були активними учасниками художньої

самодіяльності: хорового; танцювального; вокального; драматичного гуртків; гуртка народних інструментів; духового та естрадного оркестру [4]. Студентські художні колективи виступали не лише в інституті; на фабриках і заводах; у військових частинах міста; а й у багатьох районах і селах області; у Мозирському; Гомельському та Ніжинському педінститутах; брали участь в оглядах художньої самодіяльності міста Чернігова й області.

Взагалі; 60-ті рр. були і для В.М. Костарчука; і для колективу інституту багаті на визначні події. 28 березня 1961 р. інституту присвоєно ім'я Т.Г. Шевченка; у 1966 р. з нагоди 50-літнього ювілею колектив інституту відзначено Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР; окремих викладачів – урядовими нагородами; В.М. Костарчуку – незмінному тоді голові правління обласного товариства «Знання» присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури УРСР».

У 70-ті рр. також було чимало здобутків: до основного триповерхового приміщення інституту добудовано новий чотириповерховий навчальний корпус і спортивний корпус; на березі р. Стрижень побудовано два дев'ятиповерхові студентські гуртожитки; значно зріс контингент студентів (на кінець 1979 р. – до 2018 р. студентів денної форми навчання і 1844 студентів заочної форми навчання); відкрито нові спеціальності; кафедри.

Таким чином; якщо на початок 1955 р. інститут мав два факультети: фізико-математичний і мовно-літературний; то в період ректорства В. М. Костарчука діяли математичний; фізичний; англійської мови; загальнотехнічних дисциплін та праці; підготовки вчителів початкових класів; історичний; факультет фізичного виховання.

Створено нові кафедри: вищої математики; елементарної математики; геометрії і методики її викладання; фізики; загальнотехнічних дисциплін; педагогіки і методики початкового навчання; філософії і політекономії; іноземних мов; музики і співів; фізичного виховання; методики фізики і ТЗН; спорту і спортивних ігор; анатомії і фізіології людини; математичного аналізу; загальної історії; теорії і методики фізичного виховання; цивільної оборони; легкої атлетики; військової підготовки та ін.

У 1981 р. на 22 кафедрах інституту професорсько-викладацький склад становив 230 осіб; з них 9 докторів наук і професорів; 89 кандидатів наук і доцентів. За 27 років

професорсько-викладацький склад інституту зріс майже у 5 разів: у січні 1982 р. чисельність професорсько-викладацького складу досягла близько 250 осіб; у тому числі 6 докторів наук; 85 кандидатів наук (у порівнянні з початком його кар'єри в січні 1955 р. – 50 осіб; з них 6 кандидатів наук); підготовлено понад 12650 висококваліфікованих молодих спеціалістів; у 1962 р. інституту присвоєне ім'я Т. Г. Шевченка.

Окремо варто наголосити на внеску В.М. Костарчука у модернізацію змісту математичної; зокрема алгебраїчної; освіти для студентів вищих педагогічних навчальних закладів; а також для факультативних занять з математики для загальноосвітньої школи. Його навчальний посібник «Математика. Посібник з факультативних занять у 8 класі» був першим посібником в Україні у новій на той час справі математичної підготовки учнів.

Робота з удосконалення змісту математичної освіти розпочалася ще в житомирський період діяльності В. М. Костарчука. Як писав Б. І. Хацет «Хвилювали нас і були предметом наших зацікавлених обговорень проблеми змісту і рівня викладання шкільної математики того часу; особливості і складності математичної підготовки вчителів (у порівнянні з університетською освітою); переваги та недоліки доступних підручників і базових математичних дисциплін; а також програм і навчальних планів; що діяли в Україні» [7; с. 17].

«Віктор Миколайович діяльно брав участь в зусиллях кафедри щодо здійснення координації викладання різних предметів математичного циклу з метою формування єдиних фундаментальних понять числа; простору; міри; математичної моделі; математичної структури та ін. Його цікаві і сміливі ідеї знаходили висвітлення в розроблювальних нами проектах навчальних планів і програм для педвузів (втім вони рідко одержували підтримку «нагорі»). Але все це Віктора Миколайовича не задовольняло; він прагнув здійснити щось більш значне; особисто зробити дещо реальне; що принесе користь саме сьогодні; а не у віддаленому майбутньому; відтоді в нас народився спільний проект; реалізація якого протягом майже тридцяти років була істотною частиною нашого життя; нашої роботи і нашої дружби; хоча жили ми в різних містах і працювали в різних сферах діяльності» [7; с. 17]. І тоді вирішено було написати серію підручників і навчальних посібників для студентів-математиків

українських вищих педагогічних навчальних закладів; зокрема підручник з вищої алгебри для студентів фізико-математичного факультету [7; с. 17].

Тож у 1960 р. вийшов першим виданням підручник Костарчука В. М. і Хацета Б. І. «Курс вищої алгебри»; який перероблявся; доповнювався і видавався у 1964 та 1969 рр. Підготовка й видання підручників були вкрай регламентовані. Зокрема; був потрібен гриф міністерства освіти; який неможливо було одержати при істотних відхиленнях від затвердженої програми; перевищенні встановленого обсягу і тощо.

Тогочасна програма та основний зміст вищої алгебри зводилися до дослідження і знаходження розв'язків алгебраїчних рівнянь і лінійних систем та функціонального трактування многочленів. Однак це призводило до того; що в середині ХХ ст. студенти мали явно застаріле уявлення про предмет і основні поняття алгебри.

Автори ж намагалися дати уявлення про сучасне розуміння предмета алгебри не лише як вчення про розв'язання алгебраїчних рівнянь та їх систем; а; виходячи з теоретико-множинного підходу; висвітлити такі фундаментальні поняття математики; як відношення; відповідність; функція; алгебраїчна структура; показати зв'язок алгебри з математичним аналізом; геометрією; логікою; обчислювальною математикою [7; с. 17].

У другому виданні (1964) з'явилися початки теорії груп; кілець і полів; скінченновимірних просторів і квадратичних форм. За новою програмою було передбачено вивчення лінійних перетворень та квадратичних форм. Усі випуски містили змістовні історичні відомості та огляд літератури з алгебри.

Коли в кінці 60-х на початку 70-х рр. ХХ ст. було розроблено й затверджено Міністерством освіти УРСР нову програму з алгебри для студентів фізико-математичних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів (хоча вона не передувала реформі шкільного курсу; а слідувала за нею зі значним запізненням); основним завданням якої визначалося вивчення фундаментальних алгебраїчних структур і формування в майбутніх учителів алгебраїчної та теоретико-числової культури; необхідної для свідомого і творчого викладання в школі основного курсу математики за новою програмою та спеціальних факультативних курсів; то для авторів «Це було справжнє свято: були введені елементи математичної логіки і теорії множин; відомості про алгебраїчні структури; лінійні простори; теорія

чисел була органічно включена до курсу алгебри; що дозволило будувати єдину теорію подільності в кільці; і багато чого іншого; що підвищувало і робило сучасним ідейний зміст курсу. Вчення про розвиток поняття числа здобувало природність і загальність підходу; ставало можливим послідовно проводити алгебраїчне трактування многочленів (не забуваючи; втім; демонструвати майбутнім учителям його зв'язок з функціональним)» [7; с. 18].

Відчувши справжнє задоволення; автори з ентузіазмом і натхненням приступили до написання нового курсу – «Алгебра і теорія чисел». Але тепер йшлося про написання зовсім нового підручника в двох частинах. У результаті у 1974 р. вийшла перша частина; а у 1976 р. – друга частина підручника. До співпраці був залучений ще один автор – С. Т. Завало.

Перша частина підручника розкриває три основні групи питань. До першої групи належать елементи математичної логіки і теорії множин; яким присвячено розділи I – III. Це своєрідний загальний вступ до математики; оскільки поняття і методи; що тут вивчаються; можуть і повинні широко використовуватися в усіх математичних дисциплінах навчального плану.

Другу групу питань охоплюють розділи IV – V; присвячені основним математичним структурам – алгебраїчним системам з однією й двома операціями; а також полю дійсних і полю комплексних чисел. При цьому зроблено невеликі зміни щодо порядку викладу програмного матеріалу; оскільки; на думку авторів; доцільніше почати виклад з елементів теорії груп; як найбільш простих алгебраїчних структур. Порівняно складніші питання теорії (зокрема скінченні групи; факторгрупи і гомоморфізм) віднесено до другого року навчання; оскільки вони тісно пов'язані з аналогічними питаннями для кілець і полів; які програмою віднесено на III – IV семестри.

Третю групу питань курсу становили основи лінійної алгебри; які поділяються на два «концентри»: у першому з них (системи лінійних рівнянь; матриці й детермінанти) йдеться про арифметичну модель n -вимірного векторного простору; тоді як у другому (векторні простори і лінійні оператори) вивчаються абстрактні лінійні та евклідові простори та їх лінійні перетворення.

У другій частині (1976) виклад теорії чисел органічно пов'язаний з вивченням

матеріалу про алгебраїчні структури (групи; кільця; поля); що дав можливість розкрити теорію подільності чисел і многочленів з єдиної точки зору.

Крім традиційного матеріалу з алгебри многочленів підручник містить елементи теорії розв'язання алгебраїчних рівнянь у квадратних радикалах з використанням їх для класичних конструктивних задач геометрії. Особливу увагу приділено питанням; що знайшли відображення в новій на той час програмі й факультативних курсах з математики середньої школи.

Книга «Про можливе і неможливе в геометрії циркуля і лінійки» – це теж ніщо інше як розширені додаткові розділи того ж курсу вищої алгебри; які не були вміщені в підручник. Б. Хацет писав: «Ми вважали; що вчитель (особливо в ті роки; коли конструктивні задачі мали значну питому вагу в шкільній геометрії) обов'язково повинен розуміти алгебраїчну природу проблеми побудови циркулем і лінійкою та її розв'язання (елементи теорії Е. Галуа); а також вміти застосовувати критерії розв'язності не тільки до класичних; але й до цілком по-шкільному сформульованих задач на побудову. Крім іншого; ми були переконані; що вивчення “неможливих задач” в науці і стимульованих ними нових ідей має для вчителя (а через нього і для учнів) велике виховне значення» [7; с. 18].

Наукова діяльність професора В. М. Костарчука здобула міжнародне визнання. Йому було присуджено грант соросівського доцента Міжнародної Соросівської програми підтримки освіти в галузі точних наук Міжнародного фонду “Відродження”. Учасник Другої світової війни; фронтовик В. М. Костарчук відзначений бойовим орденом Червоної Зірки. За мирну працю – трьома орденами Трудового Червоного Прапора; медалями А. С. Макаренка і Н.К. Крупської.; удостоєний звання «Заслужений працівник культури УРСР».

Варто відзначити; що й сьогодні ім'я В.М. Костарчука на устах багатьох не лише його учнів і колег; а й тих; хто його знав; спілкувався з ним; тією чи іншою мірою долучився до його справ і спадщини. Роки діяльності В. М. Костарчука в Чернігівського державному педагогічному інституті імені Т. Г. Шевченка нині справедливо й шанобливо називають «епохою Костарчука»; небезпідставно пов'язуючи з цим все те краще; світле й прекрасне; що було в діяльності інституту і його ректора.

В «епоху Костарчука» фізико-математичний факультет Чернігівського державного педагогічного інституту ім. Т. Г. Шевченка за якістю професорсько-викладацького складу і за якістю підготовки студентів вважався одним з кращих не лише в Україні; а й усьому тогочасному Радянському Союзу; що визнавалося на офіційному рівні. Сформувалася блискуча плеяда викладачів фізико-математичного факультету; до якої, крім В. М. Костарчука; входили професори В. Боровик; Л. Вивальнюк; Г. Ілляшенко; Я. Ройтберг; З. Шефтель; С. Марценюк (філософія); доценти В. Кролевець (деканфакультету); М. Бурляй; В. Петров; Е. Рафаловський (декан факультету після В. Кролевця); В. Фалько; Л. Кобко; А. Рудник; М. Артеменко (педагогіка); І. Матюша (історія педагогіки); П. Мінеєв (етика); В. Черноус (політекономія) та ін. Випускники факультету успішно працювали в усіх куточках тогочасного Радянського Союзу; у тому числі в Москві; Ленінграді; Воронежі; Брянську; Ташкенті та ін.

Звичайно; як ректор В. М. Костарчук дбайливо турбувався і про розвиток інших факультетів і кафедр; інших структурних підрозділів; усього інституту. Чернігівський педінститут був у десятці кращих серед педагогічних вищих навчальних закладів України.

Висновки. І сьогодні ми з глибокою пошаною і вдячністю згадуємо свого знатного педагога; наставника; науковця; керівника й колегу Віктора Миколайовича Костарчука; постать якого за його добрі діяння і справи з плином часу стає дедалі все більш вагомою і значущою для нашого сьогодення; для розвитку національної вищої математичної і педагогічної освіти в Україні. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у подальшому ґрунтовному вивченні діяльності Віктора Миколайовича Костарчука, вшануванні його пам'яті та висвітленні професійних здобутків та досягнень.

Список використаних джерел

1. Вивальнюк Л. М. Організатор; педагог; вчений / Вивальнюк Л. М.; Зайченко І. В.; Суярко С. Я. // Деснянська правда. – 1996. – 10 верес. (№ 111).
2. Зайченко І. В. Дещо про внесок В. М. Костарчука (1918–2001) у розвиток вищої педагогічної освіти / Зайченко І. В. // Ідея університетської освіти у європейському і національному вимірах: традиції; сьогодення; перспективи : зб. тез наук.-практ. конф. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів; 2016. – С. 29.

3. Костарчук В. М. Голос борців; голос созидателей / В. Костарчук // Учит. газета. – 1961. – 26 окт. (№ 128).
4. Кролевець В. С. Півстоліття невтомної праці : нарис історії Чернігів. держ. пед. ін-ту ім. Т. Г. Шевченка / В. С. Кролевець; В. У. Черноус; В. Ф. Шморгун. – Київ : Рад. шк.; 1966. – 100 с.
5. Рудник А. В. Імена на обкладинках підручників / А. В. Рудник // Деснянська правда. – 2013. – 9 трав. (№ 19). – С. 5.
6. Хацет Б. І. Віктор Миколайович Костарчук у моєму житті / Б. І. Хацет // У світі математики. – 2003. – Т. 9; вип. 1. – С. 72–80.
7. Хацет Б. І. Віктор Миколайович Костарчук у моєму житті / Б. І. Хацет // Вісн. Чернігів. держ. пед. ін-ту ім. Т. Г. Шевченка / Чернігів. держ. пед. ін-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів; 2009. – № 60. – С. 15–20.
8. Явоненко О. Щедрий ужинок на освітянській ниві / О. Явоненко // Деснянська правда. – 1998. – 20 серп. (№133). – С. 3.

References

1. Vyvalniuk L. M. Orhanizator; pedahoh; vchenyi / Vyvalniuk L. M.; Zaichenko I. V.; Suiarko S. Ya. // Desnianska pravda. – 1996. – 10 veres. (№ 111).
2. Zaichenko I. V. Deshcho pro vnesok V. M. Kostarchuka (1918–2001) u rozvytok vyshchoi pedahohichnoi osvity / Zaichenko I. V. // Ideia universytetskoï osvity u yevropeiskomu i natsionalnomu vymirakh: tradytsii; sohodennia; perspektyvy : zb. tez nauk.-prakt. konf. / Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka. – Lviv; 2016. – S. 29.
3. Kostarchuk V. M. Golos bortsov; golos sozidateley / V. Kostarchuk // Uchit. gazeta. – 1961. – 26 okt. (№ 128).
4. Krolevets; V. S. Pivstolittia nevtomnoi pratsi : narys istorii Chernihiv. derzh. ped. in-tu im. T. H. Shevchenka / V. S. Krolevets; V. U. Chornous; V. F. Shmorhun. – Kyiv : Rad. shk.; 1966. – 100 s.
5. Rudnyk A. V. Imena na obkladynkakh pidruchnykiv / A. V. Rudnyk // Desnianska pravda. – 2013. – 9 trav. (№ 19). – S. 5.
6. Khatset B. I. Viktor Mykolaiovych Kostarchuk u moiemu zhytti / B. I. Khatset // U sviti matematyky. – 2003. – Т. 9; vyp. 1. – S. 72–80.
7. Khatset B. I. Viktor Mykolaiovych Kostarchuk u moiemu zhyttia / B. I. Khatset // Visn. Chernihiv. derzh. ped. in-tu im. T. H. Shevchenka / Chernihiv. derzh. ped. in-t im. T. H. Shevchenka. – Chernihiv; 2009. – № 60. – S. 15–20.
8. Yavonenko O. Shchedryi uzhynek na osvitianskii nyvi / O. Yavonenko // Desnianska pravda. – 1998. – 20 serp. (№133). – S. 3.

I.V. Zaichenko

Doctor of Pedagogical Sciences; Professor; Professor of the Pedagogical Subdepartment; National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; Kyiv; Ukraine

VIKTOR MYKOLAIOVYCH KOSTARCHUK (1918 – 2001): COMMEMORATIN THE 100th ANNIVERSARY OF HIS BIRTHDAY

The article reveals the contribution of V. M. Kostarchuk (1918 - 2001); rector (1955 - 1982) of T.G. Shevchenko Chernihiv State Pedagogical Institute in the formation and development of this educational institution; as well as in the development of mathematical; in particular algebraic education; for students of Physics and Mathematics departments of Ukraine's higher pedagogical educational institutions of the 60s; XX – the beginning of the XXI century. In particular; attention was focused on biographical information about V. M. Kostarchuk; the Zhytomyr period (1948 - 1955)

and the Chernihiv period of his activity (1955-2001) were analysed. It has been stated that in the Zhytomyr period; Viktor Mykolayovych's teaching range expanded; assistant work grew into independent course teaching; and his lecturing and pedagogical maturity grew. It has been proved that the Chernihiv period of his activity became decisive for the scientist. After all; it was the time when Chernihiv teachers' training institute was transformed into a pedagogical one; which required a lot of effort – physical; mental; moral; psychological; emotional and others. A training base was created; qualified teaching staff was selected; training; scientific-methodological; organizational-educational work was arranged. It has been found out that in 1959-1962 new departments were organized; in particular; Departments of Higher Mathematics; Mathematics and its teaching methods; Physics and General technical disciplines; Pedagogy and Primary education methods. It has been stressed that the largest in the institute became the Faculty of Physics and Mathematics where teachers of Mathematics; Physics; Electrical engineering and general technical disciplines were taught. V.M. Kostarchuk's significant contribution into the modernization of the content of mathematical and; in particular; algebraic education for students of higher pedagogical educational institutions; as well as for elective classes in Mathematics for a comprehensive school. His manual "Mathematics. A manual for elective classes in grade 8" was the first manual in Ukraine in the new mathematical teaching of pupils at that time. The information on textbooks on Algebra has been presented; with a focus on the modernization of algebraic education for students at physical and mathematical faculties of pedagogical institutes and on the increase in algebraic education of secondary school teachers.

Keywords: V. M. Kostarchuk; Chernihiv T. H. Shevchenko State Teachers' Training Institution; higher education; algebraic education; contribution.

Надійшла до редакції
12.09.2018 року